

Hakkı Baha Pars'ın Yeni Türk Devletinin İnşası Sürecinde “İrkların Psikolojisi Türk Tipinin Ana Hatları” Konferansının Tahlili

Muhammet KEMALOĞLU¹

ÖZ: Osmanlı Devleti'nin son 200 yıllık duraklama, gerileme ve yıkılış sürecinde yaşanan sorunlar ve enkazın yeni Türk Devleti tarafından kaldırılması ve yeni bir toplum inşası süreci doğal olarak zor ve karmaşık olacaktı. Geçişin mirası toplumun tüm tabakalarına sinmiş, yeni değerlerin kabulü hiç de kolay olmamıştı, kolay da olmayacaktı. Kabakçı Mustafa, Patrona Halil, 31 Mart Vakası, Sait Molla, İskilipli Atıf, Dürrizade Abdullah, daha sonra da Cumhuriyet'e isyan eden Şeyh Sait ve Menemen Olayı'nda Kubilay'ın kafasını kesen Derviş Mehmet yeniliğe karşı gelenlerden bazılarıydı. Türkiye Cumhuriyeti'ni milli üniter devlet anlayışıyla kurmak isteyen yeni kadrolar her sahada millî birlik ve beraberliği, milli egemenliği, çağdaş yönetim anlayışını oluşturmak; tek adam/aile yönetiminden cumhuriyete, demokrasiye, din temelli devlet ve idare anlayışından, yasaların üstünlüğünün kabul eden devlet yönetimine geçişi temin edecek bir dizi yenilik hareketine başlamıştı. Bu amaç uğrunda çaba sarf edilirken, Türk inkılâbı çok farklı unsurların direnciyle karşılaşmış, etkisiz kılınmak istenmişti. Yukarıda ismini zikrettiğimiz isyanlar veya karşı devrim temelli hareketler yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında uğraştığı temel sorunlardan bazılarıdır. Hakkı Baha Pars, “İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları” konferans konuşmasında geçmişten gelen ve konuşmanın yapıldığı dönemde devam eden, Türk kültürü ve Türk milletinin şahsi hüviyeti hususlarına çok etraflı ve duygu yüklü açıklamalar getirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hakkı Baha Pars, Türk Tipinin Ana Hatları, İrkların Psikolojisi, Türkiye Cumhuriyeti, İnkılâp.

JEL Kodu: Z32, Z39, Z30

The Analysis of the Conference “The Psychology of Races, the Main Lines of the Turkish Type” in the Process of the Construction of the New Turkish State by Hakkı Baha Pars

ABSTRACT: The problems in the last 200 years of collapse of the Ottoman Empire and the desire of the new Turkish State to remove the old wreckage and build a new society would be difficult. The new values were not easy to accept, as the legacy of the past permeated all layers of society. Patrona Halil, İskilipli Atıf and then Şeyh Said, who rebelled against the Republic, and Derviş Mehmet, who beheaded Kubilay in the Menemen Incident, were some of those who opposed the innovation. New cadres who want to establish the Republic with the understanding of a national unitary state; He made a series of revolutions that would enable the transition from a one-man rule to a republic, democracy, a religion-based state and administration approach to a state administration that accepts the rule of law. While these were being done, the Turkish revolution faced the resistance of many different elements and it was desired to neutralize what was done. The rebellions and counter-revolutionary movements we mentioned were among the main problems that the new Turkish state was dealing with in its early years. The “Psychology of Races: Outlines of the Turkish Type” conference touched upon the issues of Turkish culture and identity that continued in the past and during the conference.

Keywords: Hakkı Baha Pars, Outline of Turkish Type, Psychology of Races, Republic of Turkey, Revolution

JEL Code: Z32, Z39, Z30

¹ TRT Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Email: muhammetkemaloglu@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7542-7517

1. Giriş

Türkiye’de Erken Cumhuriyet dönemi, üzerinde oldukça durulan ve bir o kadar da tartışılan bir dönem olmuştur. İmparatorluk sisteminden cumhuriyet rejimine geçilmesi ve ulus inşa süreci ile başlayan yoğun ve hummalı bir çalışma dönemidir (Akpınar, 2019:6). Üniter ve milli bir devlet inşa ederken, lider kadronun, ideolog kesimin var olan topluma devrimi, yenilikleri anlatması, göstermesi, uygulaması gerekmektedir. Yeni Türk Devleti’nin inşası cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul, İzmir ve Ankara’da verilen devrim dersleri verilmiş, devrim müzeleri açılmış, halka devrimi ve amacını anlatabilecek en doğru kişi olarak devrimin önderi veya önderlerinin söylevleri, demeçleri ile devrimle ilgili dokümanları (Akyol, 2008: 112-113) hazırlanmıştır. Yine bunların basımı ve dağıtımının aynı amaçla yapıldığını söylemek de hiç de zor olmasa gerek. Bu kapsamda Hakkı Baha Pars’ında içerisinde olduğu birçok Cumhuriyet aydını-Mahmut Esat Bozkurt’un yanı sıra İzmir’in tanınmış aydınlarından olan Asım Kültür, Ferit Tok, Muallim Mithat ve Mustafa Münir gibi isimler-İzmir’de yeni bir toplum ve devlet inşasının ideolojik örgüsünü oluşturmaktaydı (Bolat, 2017: 47-77, 249-264; Oral, 2001: 321-333; Uyar, 1993: 9-16).

Dönemin aydınları ile önderlerinin çoğunda olan bu ideolojik anlayış Recep Peker’in hislerine de yansımıştır. O, ülkeyi kuran iradenin, yüksek bir heyecan ve azimle genç Türk nesillerini yetiştirmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle de inkılâp dersleri vasıtasıyla genç dimağların ruhlarına inilebilecekti. Onlar yeni Türk Devleti’nin ruhuyla yetişebilecekleri.

Atatürk dönemi, bağımsızlık için yapılan Milli Mücadele ve çağdaşlaşmak için hayata geçirilen inkılâpların içinde olduğu bir bütünlük teşkil eder. Maddî-manevî ateş çemberinden geçilerek kazanılan siyasi bağımsızlığın ve çağı yakalamak için elzem olan inkılâpların haklılığını ve gerekliliğini doğru anlatma ve benimsetme çabaları Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren, başta Atatürk olmak üzere, devlet kurucularının zihniyet ve pratiklerinde hep öncelikli olmuştur (Metin, 2018: 79-115). 1920’li ve 30’lu yıllar yeni kurulan devletin resmi ideolojisinin oluşturulması ve bu ideolojinin yeni kuşaklara aktarılması uğraşına odaklanmıştır. Osmanlıdan kopuşu ve yeniye hedefleyen profil inşası ayrıca milli bilincin dönüşümü içinde son derece önemsenmiştir. Reformcuların asıl niyeti, bütün farklılıkları benimsenen resmi “Türk” potası altında eriterek Osmanlı’nın çok kültürlü ve çok milletli mirasını, ortadan kaldırmak ve Osmanlı Müslümanlarını medenileşmiş, homojen Türk ulusuna dönüştürmeye çalışmaktı (Kaya, 2015: 21-64). Türkiye Cumhuriyeti’nde Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği inkılâplarda Türkcülük ve Batıcılık cereyanlarının izleri görülmüştür. Bu fikir akımlarının geliştiği dönem ise II. Meşrutiyet dönemi ve onu besleyen öncül dönemler (I. Meşrutiyet ve Mutlakiyet Dönemi) olmuştur (Çelebi-Asan, 2013: 140-148).

Ulus-devletin yaratmaya çalıştığı millî kimlikle, toplumsal kimlik her zaman mutlak manada türdeş değildir. Özdeşliğin olmadığı durumlarda ulus-devlet kendisinin “tekil” kimliğini çeşitli “ideolojik aygıtlar”ıyla toplumsal kimliğe empoze ederek bunu homojen hâle getirmeye çalışır (Yıldırım-Şimşek, 2017: 367-389). “*Tarihin en büyük cereyanlarını yaratmış olan Türk ırkı, benliğini en çok muhafaza etmiş bir ırk...Türk ırkının bariz ve uzvi vasıfları hakim kaldığından bu karışmalar Türk ırkına kendi hususiyetlerini kaybettirmemiş*” (TTTC, 1931:18). Cumhuriyet sürecinde yönetici kadro, Osmanlı dönemini siyasal ve ideolojik yönleri ile atlamak suretiyle ideolojik bir zemin oluşturmak istemiştir. Bu sebeple Osmanlıdan miras kalan İslami yönetim anlayışı ve Osmanlıcılık gibi akımlar yeterince taraftar bulmamıştır (Yıldırım, 2018: 317-331). Modernleşme paradigması, Kemalist çağdaşlaşma projesini Gemeinschaft’tan (cemaat) Gesellschaft’a (toplum) geçiş olarak teleolojik ve tipolojik bir tarihsel kalkınma anlayışının içinde konumlandırmaktadır. Siyasal modernleşme bu geçişi, ulus-devletin modernleşmenin açıklayıcı özü olarak alındığı bir ulus inşa süreci olarak görmektedir. Dolayısıyla modern Türkiye’nin kuruluşu, geri kalmış, geleneksel bir toplumu temsil eden Osmanlı geçmişi karşısında, ulus-devlet inşası yoluyla modern bir ulus yaratmayı amaçlayan siyasal bir modernleşme sürecine işaret etmektedir (Ercüment, 2012:189).

Yunus Nadi, “*Cumhuriyet Türkiye’de büyük kavgalarla elde edilmiş bir sonuçtur. Biz elde edilen bu amaç uğruna fiilen çalışmış insanlarız. Memlekette bu muzaffer ve galip fikrin çok kuvvetli taraftarları vardır. Cumhuriyet memlekete mal olmuş bir fikirdir. Biz onun temsilcileri ve koruyucusuyuz.*” (Altınkaş, 2011:114-132) diyerek, inşa edilen rejimi her şartta koruyacaklarının altını çizmiştir. Böyle olunca da “Ülkü Dergisi”, amacını “...*cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımlarını sıklaştırmak için...Millî dile, millî tarihe, millî sanatlara ve kültüre hizmet için...çıkıyor.*” (Yeşilkaya, 2009:119) şeklinde açıklıyordu. Yine Mahmut Esat Bozkurt, Kemalizm

ideolojisinin yapısalcılarından. O, “Atatürk İhtilali” adlı eserini, rejimin doktrin yapısını oluşturmak için yazmıştır. Türk kaynaklarını tarama, gündeme getirme ve bir bağ kurma düşünceleri bilinçli olarak ulus inşa projesinin parçasıdır. Türk Tarih Kurumunun kuruluşu da (1931) “Milletleştirme” amaçlı bir çabadır (Çelebi, 2017: 82).

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Erken Döneminde Yeni Bir İdeoloji Gerekliliği

Fikirler, Kadro, Ülkü, Türk Yurdu gibi dergiler, Anadolu *Halkbilgisi* Derneği, Halkevleri, Türkiyat Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu gibi kurumlar, Halkevleri bünyesinde oluşturulan Dil ve Edebiyat grafikleri; konferansları (Akyol, 2008: 55), anma törenleri ve neşriyatları, dil, tarih, edebiyat alanlarında bir alt yapı hazırlamaktaydılar. Edebiyat kolları, düzenlediği gezilerde hem mahalli dil üzerinde etütler yapmış, hem de folklor malzemesi toplamışlardı. Tanzimat edebiyatı, halk edebiyatı konularını kapsayan dizi konferanslar düzenlenmişti. Hakkı Baha Pars tarafından “Dil İnkılâbımız” hakkında konferans, Mustafa Rahmi Balaban tarafından da “Türk Felsefe Tarihi” konulu konferans zikredilecek konferanslardan sadece ikisidir. İzmir Halkevi, belli günlerde törenler yapmış, Abdülhak Hamit Tarhan'ın ölümünden dolayı da bir anma gecesi düzenlenmişti (Cıvci, 2013: 89-90).

Atatürk döneminin en ayırt edici özelliği hem yeni bir yönetim biçimine ve onun hukuki- idari aygıtının oluşturulmasına tekabül etmesi hem de tarihin sıfırlanması projesi olarak eskiden köklü bir kopuş üzerinden kendini tanımlayan milliyetçilikle harmanlanarak şekillendirilmiş bir zihniyet yaratmak, Osmanlılığa ve onunla çağrışım içinde olan İslamiyet'e ilişkin çeşitli öğelerin yerlerine, hızlı bir laikleşme ve Millet olma bilinci veya milliyetçilik düşüncesi dâhilinde, yeniden yorumlanmış/anlamlandırılmış Batılı değerlerin ikame edilmesi süreci başlatmaktı (Akman, 2011: 80-109). Yeniden yapılanmaya geçmişe sünger çekerek başlayan bu dönemin anlayışına göre ‘Misakı Milli’ sınırları içinde yaşayan herkes eşit hak ve ödevleri olan Türkiye vatandaşıdır. Osmanlı Devleti'nin yüzyılların ürünü olan çok dinli ve çok dilli mozaigi üzerinde yeni bir millet yükseliyordu ama bu millet tanımında eskiden ve Kurtuluş Savaşı sürecinde olduğunun aksine dinsel bir aidiyet yoktu tersine din dışlanmıştı. Türk Kimliği, geçmişle olan tüm bağları kırma iradesinde olan devlet seçkinleri tarafından gerçekleştirilen siyasal bir inşadır (Buğday, 2018: 95).

Mustafa Kemal, “Gençliğe Hitabe”sinde, yüzyılların çöküntüsü içerisindeki bir devlet ve toplum hayatından sonra inşa edilecek yeni devletin varlığını “*Birinci vazifem Türk İstiklal ve cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir...*” diyerek Türk gençliğine sorumluluk vermektedir. Bunu yaparken Türk istikbalinin evlâdının muhtaç olduğu kudretin, damarlarındaki asil kanda mevcut olduğunun altını çizmektedir.

İnkılâp Tarihi derslerinden beklenen amacı Recep Peker'in şu sözlerinde görmek mümkündür: “*İnkılâp devrini yaşamış, o devri hazırlamış insanların ruhunda en kuvvetli ileri hareket unsuru olan sıcaklığı ve heyecanı, ulusal çalışma alanına çıkacak olan genç Türk nesillerine, yeni unsuru aşılacak ve onları yaşadığımız inkılâp prensipleriyle yetiştirip vazifeye hazırlamaktır... Üniversite ve yüksek tahsil gençleri için İnkılâp Tarihi dersleriyle amaç edinilen şey, Türk ana inaniş istikametini gençlere aşılacak, gençlerin kafalarına yerleştirmektir. Biz kurtuluş ve diriliş devrimimizin sıcaklığını nesilden nesile nakletmeliyiz*” (Eroğlu, 2008: 4-5).

Atatürk devri ve sonrasında kurgulan eğitim ve tarih anlayışında milli tarih bilinci ön planda tutulmaya çalışılmıştır. Devrin ideolojik kadrosu bunun için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Milli fikir ihtiyacı kendine ortaya konan eserlerde, konferanslarda, nutuklarda, kongrelerde de göstermiştir. Şevket Süreyya, “*Öyle görünüyor ki biz Türkiye’de bir inkılâp gerçeği ile karşı karşıyayız ama bir inkılâp nazariyesi ve felsefesi ile karşı karşıya değiliz. Mademki bir inkılâp vardır, o halde bu inkılâbın bir izahı olmalıdır... Nitekim bir aydın kadro, hem de Mustafa Kemal’in hayatında ve onun gözleri önünde, gene de Türk inkılâbının ideolojisini kendi açısından derlemek, aydınlatmak ve terkip etmek çabasına girmiştir.*” (Çavdar, 1999: 308) şeklindeki izahı ile de uzun süre Türk siyasi, tarih, kültür hayatını etkileyen Kadro Hareketi'nin yapılanma sürecine olan bakış açısını ortaya koymuştur. Bu yüzden kuruluş ve sonrasında yaptırımçı, kapsayıcı, tekelci bir yaklaşım sergilenmiştir. Aslında yeni kurulan devletlerin, yapılarında doğasında olan budur.

Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Yılı kutlamaları esnasında, “*Çocuklar, güzel yüzlü Türk yavruları, Büyük Millet Kurultayının Gazi babanızın eliyle açıldığı gündür. Bunu bayram edinmeniz, ey Türk çocukları, öz kurultayın açıldığı, öz devletin kurulduğu günü kendi bayramınız için seçmeniz ne mutlu buluş!... Büyük Türk*

yarınının yapıcıları arasına girmek için şimdiden hazırlanan güzel çocuklar, daima kulağınızda çınlasın ki çalışkan olmayan Türk sayılmaz, ahlaklı olmayan Türk olamaz. Şimdiden bağıarak söylüyorum ki sizlerden çalışmayanlar, iyi yetişmeğe kulak asmayanlar bizim yarınki düşmanlarımızdır. Budunlar içinde bir ve eşsiz Türkün güzel çocukları, Türklüğün büyük yarını sizin görünüşte mini mini dayanıksız, fakat hakikatte sağlam ve dayanıklı omuzlarınızdadır. Bunu düşünün bilin, anlayın ve bir an bile unutmayın. Size bütün şu işi veriyorum, bayramınız biter bitmez mekteplerinize döndüğünüz ilk günden başlayarak birinci derse girdiğiniz zaman sınıflarınızda hep birden ve her gün şu sözleri tekrarlayacaksınız: Türküm, doğrudum, çalışkanım. Yasam: Küçükleri korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümnden çok sevmektir. Ülküm: Yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun.” (Kartal, 2019: 25-31)

hitabıyla devrin zihni yapısını etkili bir şekilde ortaya koymuştur. Amaç yeni, bağımsız, milli, eskiden farklı ve özgün bir vatandaş oluşturmaktır.

Cumhuriyetin kuruluşu ile ulus devlet yapılanması gereği Türklük siyasal rejim kalıbı eğitim/öğretim programlarının şekillenmesinde temel eksen olarak ele alınmıştır. En iyi yönetim şeklinin cumhuriyet olduğu, bir Türk'ün dünyaya bedel olduğu, cumhuriyetin ilelebet yaşayacağı, ezberlenen Gençliğe Hitabeler, Güneş Dil Teorisi, Cumhuriyet sonrası tarihsel sürece önem verilmesi, Köy Enstitüleri, Millet Mektepleri, Halkevleri vs. gibi durumlar, bu doğrultuda şekillenen dersler, törenler bunun pratikteki uygulamalarıdır (Kartal, 2019: 28). Devrin aydınları, “Osmanlı'nın son iki buçuk asrında yaşadıklarıyla; ezilmiş, hayata küsmüş, moral olarak çökmüş, kendi kararını kendi alma yeteneği zedelenmiş, düşüncesi dondurulmuş, dimağı mühürlenmiş bir millete tekrar kendi olabileceğini hatırlatan, dimağı uyuşturulmuş bir toplumu tekrar ayağa kaldırmak için; Türk Milletine, Türk'ün niteliklerini, Türk'ün tarihi ile Türk'ün başarılarını anlatarak güçlü bir motivasyon” ile yeni bir başlangıç arzulamışlardır (Sönmez, 2006:23-72). Berna Türkdoğan, benzer bir yaklaşımla,

“Biz, Batı Uygarlığını bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz, onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya uygarlık düzeyi içinde benimsiyoruz. Doğal olarak izlenecek yol, bilimsel bir nitelikte olarak safsatalardan arınmış olacaktır. Birer Türk Genci olarak görev ve sorumluluklarınız vardır. Büyükleri saymak ve onların gösterdiği iyi yoldan gitmek, küçükleri sevmek, taklitçi değil, örnek olmak hangi durum ve koşullar içinde olursa olsun, olaylar karşısında, aşırı taşkınlık ve hafiflik göstermemek; diğer ulusların gençliğinden üstün olduğunu, bilinçli ve örnek hareketleriyle yaşatırken, kendini de bilmek, yurt ve ulus çıkarlarını üstün tutmak, zararlı fikir akımlarına kapılmamak, geleceğe güvenle hazırlanmak, uyuşturucu, alkol ve sigara gibi zararlı alışkanlıklara kapılıp hayatınızı karanlığa sürüklememek, yakın ve uzak tarihten ibret alarak, yarının yenilmez, büyük Türkiye'sini yaratmak, devletin sağlam, uzun ömürlü olabilmesi, düşüncede, bedende ve yetenekte üstün bir gençliğin varlığına bağlıdır” (Türkdoğan, 2021: 683-690) diyerek gençlere uymaları gereken davranışları ve sahip olmaları gereken hususiyetleri gösterir.

“Türklük” ve “Türkçülük” gelişimiyle birlikte çocukların ve gençlerin eğitiminde, milli, vatansever öğeler başat değerler haline gelmiştir. Ahmed Cevad, Ahmet Rıza, Abdullah Ani, Ömer Seyfettin, Şükrü Bey, Selim Sırrı Tarcan, Ethem Nejad, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp gibi II. Meşrutiyet Dönemi eğitim anlayışında etkileri ve hizmetleri olan aydınlardan yazıları ve fikirlerinin Cumhuriyet dönemi insan yetiştirme paradigmalarına alt yapı hazırlamıştır (Çelebi-Asan, 2013: 140-148). “Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet (Süreklilik alkışlar) ve bunları başarmak için aralıksız devrimler...” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997:398) İşte Türk genel devriminin bir kısa deyişi” diyen Atatürk ve devletin kurucu aydın kadrosu oluşturan, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ziya Gökalp, Suphi Nuri (İleri), Mahmut Esat (Bozkurt), Mehmet Emin (Erişirgil), Mahmud (Soydan), Sadri Ethem (Ertem), Yusuf Akçora, Köprülüzade Mehmed Fuad ve diğerleri, Devleti, toplumu, toplumu, fertleri ilgilendiren hususları çeşitli yönleri ile ele alır ve yorumlarlar (Metin 2018: 79-115).

1923-1938 yılları arasında Türk eğitim programının esasları, “Millî karakter motifi, millîlik ilkesi, bilim ve teknik motifi, modernleşme ilkesi, ekonomi motifi, birlik ilkesi, cahilliği yok etme ilkesi,

bilimsellik ilkesi, işe dayalı eğitim ilkesi, disiplin ilkesi, laikleştirme ilkesi, karma eğitim ilkesi"ne (Çelebi-Kazancı, 2021: 198-218) dayanmaktaydı ve yeni Türk toplumu uygun, ayırt edici ve nitelikli değerlere sahip olarak yetiştirilmeli ve kendisini bu yönde geliştirmeliydi.

2. Hakkı Baha Pars'ın Yeni Türk Devleti'nin İnşasına Katkısı

Yeni Türk Devleti'nin inşası bağlamında Hakkı Baha Pars, eserleri, fikirleri ve eylemleri incelendiğinde dönemi aydınları, devlet adamları ve ideologları ile aynı çizgidedir. Hakkı Baha Bey'in 7 telif ve 12 çeviri kitabı; gazete, dergi vb. yayınlarda yayımlanmış 79 yazısı, kitap tanıtımı/tenkidi, 9 yayımlanmamış çeviri kitabı, 3 yayımlanmamış telif eseri ile 11'in üzerinde konuşması/konferansı 1 oyunu vardır. Hakkı Baha Bey, gazete haberlerinden öğrendiğimize göre farklı konularda konuşmaları ve konferansları (Memlekette Bayram İntibaları, 1937: 2; Elmacı-Şeneken, 2017: 216) da vardır ki, "Büyük Acımızı" (Büyük Atanın Annelerinin İzmir'deki Makberesi Bu Hafta Yapılmağa Başlanıyor, 1938: 9), "Dil İnkılâbımız" (Civci, 2013: 89-90), "Mizaçlar" (Konferans Serisi-Karşıyaka Halkevinde, 938: 8), "Terbiye" (Karşıyaka Halkevinde Konferans ve Konser, 1940:2; "Karşıyaka Halkevinde...", 1941:2) vb. adlı bu konuşma veya konferanslara ait metinlere ulaşılammıştır. Biz bu çalışmamızda Hakkı Baha Pars'ın "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları" adlı makalesini ele alacağız.

Birçok yerli ve yabancı olumsuz etkilere maruz kalmış Türk milletinin asli ve köklü değerleri ile özelliklerini hatırlatmak, yeni nesillere öğretmek amacıyla Hakkı Baha Pars tarafından 28 Şubat Perşembe 1935 saat 17:00'de verilen "Tarih Boyunca Türk Seciyesi (Tarih Boyunca Türk Mevzuu)" adlı konferans (Pars, 1937:3-5; "Halkevi Konferansları", 1937:2), 1-7 Mart 1935 tarihli Anadolu Gazetesi'nde "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları" ("Halkevinde Perşembe Günü Konferans Var", 1935:1; "Günün Küçük Duyumları-Bugün Halkevinde Değerli Bir Konferans Var", 1935:2; "Halkevinde Perşembe Günü Konferans Var", 1935:1.; "Halkevi Konferansları", 1935:2), adıyla ve *Muallim Bey Hakkı Baha Para dün Halkevinde konferansını vermiştir. Büyük bir dikkat ve alaka ile dinlenen bu konferansı kısım aynen neşredeceğiz. Bugün birinci kısmını yazıyoruz.* şeklinde duyurulmuştur.

Hakkı Baha Pars, "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları" adlı makalesine, *Aziz Gençler!* hitabı ile başlar ve devamında;

"İrkin, iklimin, muhitin, tarzı hayatın tesiriyle her milletin kendisine mahsus bir tipi vardır ki bütün o millet o tipin en bariz evsafı ile temsil ve tasvir olunur. Mesela İngilizler için mağrur, Fransız için neşeli ve şatır, Almanlar için ciddi ve mütefekkir, İtalyanlar için hassas ve menfaatçi gibi umumi vasıflar serdedilir. Ve bunlar söylenince insanın gözü önüne bu vasıflara uygun bir insan tipi gelir ki o tip İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan tipidir. Biraz da fizyonomi farkları gösterilecek olursa tipler büsbütün birbirinden ayrılır." (Kemaloğlu, 2022:224)² der.

Akabinde, *"İşte Türk budur."* diye bilmeniz için sizlerin eline bir fotoğraf veremem ama *"Türkün bazı evsaf-ı esasiyesini sayacağım ki bu evsafın delaletiyle"* birlikte Türk Tipi'ni bulacağız. Bu sayede de ideal, milli birliğe yönelik gayemize ulaşacağız, der.

Hakkı Baha Pars için, *"İdeal"* ebedileştirilmiş bir fikirdir. Hakkı Baha, Tanzimat devrine Türk Rönesans'ı demenin bir alışkanlık olduğunu belirtir. O'na göre, *"O Rönesans bir buçuk asırdan beri Türkü ölüme götüren bir uyku olmuştur. Meşrutiyet Türkiye'si bu uykunun bir esnemesi, bir gerinmesi idi. Cumhuriyet Türkiye'si ise onun kat'i bir uyanıklığıdır. Cumhuriyet gençliği kalbinde bu Türk tipine malik olmak iştiağının husule getireceği kıvılcımların tuttuğunu hissettiği gün Türk'ün hakiki Rönesans'ı başlayacaktır. Şimdi Türk'ün seciyesini teşkil eden evsafı birer birer gözden geçirelim."* diyerek Türk tipinin mevcut ve ideal şeklini anlatmaya başlar.

Hakkı Baha Bey'e göre;

"Türk; Levent, gürbüz, çevik, sağlam yapılı, sıhhatli ve kuvvetlidir. Türkün bünyesinde taalluk eden bu sıfatları ülkesinin yüksekliğinden ve bu ülkü yolunda takip etmeğe mecbur olduğu tarzı hayattan ileri gelir. Türkün yegâne ihtirasını teşkil eden bu ülkü faikiyet ve hâkimiyet, hatta bir dünya faikiyeti ve dünya hâkimiyetidir. Dünyaya kendi örneğini vermek, başta kendisi olduğu halde ve beşeriyeti ebedi bir sulh ve sükûta mazhar

² Bu kısım Pars, Hakkı Baha, İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları, *Uludağ*, Bursa Halkevi Dergisi, Sayı: 10, Nisan, 1937, s.3-5.'te olmayıp, Anadolu, Numara: 6152-6158, 1-7 Mart 1935'te vardır.

etmek için onun her şeyden evvel sağlam bir vücuda malik olması lazımdı. Sağlam, sıhhatli ve kuvvetli olması için de bütün yaşayışında alâyişten, suiistimallerden âri, sadeliğe yakın itidal rejimine tabi olması zaruri idi. O, İran'ın hakiki neş'e yerine yalancı bir neş'e veren şarabından, Arabistan'ın hayalleri hakikat gibi gösteren küllü mukattarından, Çin'in uyutan ve uyuşturan afyonundan nefret ederdi. Onun başlıca gıdası süt, ekmek ve yoğurttan ibaretti. Türkün hayatı ebedi bir faaliyetti. Harp ve savaş zamanlarında faaliyet, sulh ve barış zamanlarında gene faaliyet. Bu ikinci faaliyet birincisinin hazırlığı mahiyetinde idi. Rahat döşeğinde ölmek Türk için bir nikbet, duçar olunmaması temenni edilen bir felaketti. Gecenin yıldızlarından yaptığı murassa tacı, atının sırtında tesis ettiği seyyar tahtı ile her Türk bir Sultandı; ülküsünün esiri, fakat nefsinin Sultanı. Bu sultanlar ordusu dünyayı fethetmediyse onu mükerreren istila etti. Bu vücut sıhhat ve faaliyeti sayesinde onun bedii evzâ ve harekâtı vardır. Türkün uzvi teşekkülü, bu kadar tekâmülden sonra beşeriyetin vasıl olabildiği teşekküllere daha o zamandan beri faiktir. Turhan hafriyatından çıkan statülerin tetkiki bu iddianın fuzuli olmadığını isbat eder. Selim Sırrı üstadının tertip ettiği dans figürlerinde Türk zeybeğinin oynarken avuçlarının aşağıya müteveccih olmadığı malumdur. Buna dikkat eden bir estetik mütehassısınun tereddüdüne karşı üstadın verdiği müspet cevap çok yerindedir. Çünkü başparmağıyla orta parmağının tazyikinden bir ses çıkarmak isteyen efe derhal elini manidar bir surette ters çevirir ve parmaklar yukarıya tevcih eder. Bugünkü Arap dansör ve dansözlerinin tamâmiyle estetik olan bu el vaziyetinin üç bin sene evvelki Türk dansında bir motif olmasının keşfi kıymetli üstadın kıymetli keşfidir. Bunun kıymeti hayvan pençesinin insan eline tahavvülünü göstermesinde bulunabilir. Bunun bedii kıymetini takdir etmek lazımdır...Türk'ün bu itidali hayatı, tagaddisindeki basitlik, vücudunun sıhhati ve sağlamlığı ondaki ebedi ve hakiki neşenin bir müvellidi olmuştur. Onun ruhunda ruhu küçülten ihtiraslardan eser yoktur. Bu neşe ve şetaretin asıl ve asıl membaı ide idealinin yüksek şahikalarındadır. Dünyada neş'eden mahrum olan bedbahtlar ülküsüzdürler. Bir ülküsü olan insanın bedbaht olmasına imkân yoktur. Ülküsüzler için hayat, adeta nihayet verilmesi arzu edilen bir azap, bir işkence gibidir.”

der ve sözlerine açıklık getirmek için yazmış olduğu Ülküsüz Yaşayanlara” adlı şiirinden örnekler gösterir³:

“Geçen günler çoğalıp yığıldıkça önüne,
Bir gün gelecektir ki, o gün geçmeyecek,
Ve sen acıyacaksın o geçmiş günlerine,
Ve sevinmeyeceksin bir gün geçmiştir.” diye,

Hakkı Baha Bey sözlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için⁴, “...Türk ülküsü servet ve refah iştiyakiyle alakadar değildir. Onun bu yüksek ideali kendi seciyesini dünyaya tamim ve teşmil arzusunu ihtiva eder”. O, Türkler için yapılan haksız talancı, barbar, zalim vb. iddialara karşı da, Türk'ün talan ve yağmacı bir karakterinin olmadığını, bunu ise Ribo'dan alıntı yaparak, Türk milleti ile Moğolları kıyaslayarak açıklar; “Türk mağlup ettiği hasmının da medeniyete tesahüp etmesinin bilir; Moğol ise mağlup ettikten sonra işine bir talan ile nihayet verir”⁵. Sevgili dostlarım, halis Türk daima medeni yani Uygur'dur; halis Türk daima kahraman yani “Özbek”tir⁶.” der.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuklara yönelik yayınlarda “en büyük derdimiz”, “en büyük davamız” “istikbal davası” olarak Türk çocukları görülmüş ve Türk milletinin “en güçlü”, “gürbüz” (Başboğa Özen, 2018: 51) çocukları harpler boyunca yitirildiği için yeni politikalarda bu kaybın giderilmesi üzerine olmuştur. Selim Sırrı için Türk çocuklarının sayıca fazla olması önemli bir husus olmakla beraber, ailelerin çok çocuk sahibi olmasının önemli bir husus olmasına rağmen, ailelerin gürbüz çocuk yetiştirmesinin daha önemli olduğunu, zayıf, çelimsiz, çocukların, nüfusu değil,

³Bu kısım PARS, Hakkı Baha, Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları, Uludağ, Bursa Halkevi Dergisi, Sayı: 10, Nisan, 1937, s.3-5.'te olmayıp, Anadolu, Numara: 6152-6158, 1-7 Mart 1935'te vardır.

⁴Bu kısım PARS, Hakkı Baha, Irkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları, Uludağ, Bursa Halkevi Dergisi, Sayı: 10, Nisan, 1937, s.3-5.'te olup, Anadolu, Numara: 6152-6158, 1-7 Mart 1935'te yoktur.

⁵ Ruhî Veraset unvanlı kitabından.

⁶ Anadolu, Numara: 6152-6158, 1-7 Mart 1935'te: “özleydir” şeklinde yazılmıştır. Uludağ Dergisi'nde yazının bundan sonraki kısmı yoktur. Yazının devamı Anadolu Gazetesi, Numara: 6152-6158, 1-7 Mart 1935.

hastanelerin mevcudunu artıracığını belirtir.

Hakkı Baha'ya göre,

"Türk cesurdur. Cesaretle şecaati karıştırmayın çünkü şecaat, yalnız ölümü, cesaret ise bütün felaketleri, musibetleri ve her nevi belaları ve tehlikeleri istihhaar eder." der. O, "Şeci bir adam ölümden korkmaz; fakat cesur bir adam yalnız ölümden değil, hiçbir şeyden korkmaz. Binaenaleyh cesur olan her insan şecidir. Fakat her şeci cesur değildir. Şecaat yalnız muharebe ve kital esnasında tezahür eder; cesaret ise bütün hayatın devamında vukua gelebilecek olan bilumum muhalike karşı kendini gösterir".

Hakkı Baha Pars, cesareti anlamak içinde cebaneti/korkaklığı anlamak gerektiğini söyler; "Şüphesiz, endişe, hayf, haşyet ve dehşet gibi muhtelif deracatı olan korku, başlıca biri müsbet, diğeri menfi iki sebepten husule gelir: ya umduğumuz bir şeye nail olamamak endişesinden veya vukuunda bir felaket tasavvuru ettiğiniz için nefret ve istikrah ettiğiniz bir halin vukuu ihtimalinden. Taliin kendisi yaptığı kani olduğu için ve en büyük hasletini tavacuu teşkil ettiğinden dolayı, nail olamayacağı bir şeyi ummak zaten Türk şiarı değildir. Nefret ve istikrah ettiği bir hal karşısında kaldığı zaman ise mukavemet onun bir zevk, mahsusudur. Müşkülât ile uğraşmak kadar Türk'ü mabzuz eden bir şey yoktur. O halde Türk'ü ciddi bir surette korkutacak hiçbir sebep mevcut değildir. Çünkü Türk cesurdur; o, bütün mehalike karşı mukametten hususi bir zevk duyar. Bir de Türk'ün korkusuna mani olan şey onun ülküsü olan imanı veya ülküsü demek olan imanır. Çocuklarımız, iman eden sever, seven korkmaz."

Hakkı Baha, yalan söylemenin temelinde de korkusuzluğu gösterir. Yine yalanın müsbep ve menfi iki şeklinden neş'et ettiğini açıklar. Yalan, ya hak kazanılmayan bir şeye nailiyet hevesinden veya korkulan bir şeyden kurtulmak için söylenir. Türk, müstehak olmadığı bir nailiyetten utanacağı için; vukunua mani olmak istediği şeye karşı da mukavemete hazır olacağından, Türk, bir fiilin icrasından mütevellit mes'uliyeti evvelden kabul ettiği için ondan çıkacak neticeyi de kabul edeceğinden, Türk yalan söylemez, Türk korkusuzdur. Türk çocuklarına, bir iş yapmazdan evvel o işten çıkacak müspet ve menfi neticeleri düşününüz, der. Neticesi fena olacak işleri yapmayınız. Sizi bu kötü işi yapmak için hiç kimse sıkıştırabilmesin. Bu düşüncelerini Amerika'nın ilk başkanı Washington'un çocukluk yıllarında yaşadığı bir olaydan örnekler;

"Amerika'nın ilk reis-i cumhuru Vaşington henüz yedi yaşında bir çocuk iken, babasının fevkalade ehemmiyet verdiği bir kiraz fidanını kırar. Fidanın kırıldığını gören babası çiftliğin hizmetçilerine karşı fena halde sövüp saymaya başlar. Bu gürültüyü işiden çocuk babasının yanına gelir; hiddetinin sebebini sorar. Babası en çok sevdiği şu kiraz fidanının bu dikkatsiz, serser herifler tarafından kırılmış olduğunu söyler. Vaşington, bu yedi yaşındaki kahraman gayet vakur bir tavır alarak: "Baba, der-onları haksız yere azarlıyorsun; çünkü bu fidanı ben kırdım." Yedi yaşında gösterilen bu celâdetin bugün Amerika'daki sembolü kiraz ağacıdır. Ve Vaşington'un kabrinin etrafı vâsi bir kiraz ormanı ile ihate edilmiştir. Yapılan bu hatanın itirafı kadar ruhu yükselten bir şey yoktur. İşte hürriyeti böyle anlayınız. Bu mana ile anladığımız hürriyet, sizin izzeti nefsinizi, haysiyetinizi ve şerefınızı muhafaza eder. Yoksa hürriyet, bazı budalaların anladığı gibi ulu orta bir başıboşluktan, aklına gelen her şeyi yapmak iktidarından ibaret" olmadığını izah eder. O'na göre, "...Türk hürdür; onun tahammül edemediği yegâne şey esarettir. O, minnet altında yaşamayan ölümü tercih eder. Türk o kadar hür olarak ve o hürriyet için doğmuş bir insandır ki, fena bir tali ile esir olduğu bir zaman bile, bütün hür olduğunu zanneden sahihlerini esir etmiştir..."

Hakkı Baha Pars, Türk çocuklarına Ömer Seyfettin'in (Diyet) adlı küçük hikayesini okumasını salık verir. Türk'ün kimseye borçlu olamayacağını, kimsenin minneti altında kalamayacağını söyler. İster maddi olsun isterse manevi olsun her türlü borcun insanı küçülteceğini, borçlu kimsenin hürriyetini kısıtlayacağını, onu ezeceğini açıklar;

Bundan dolayı Türk izzet-i nefsinin her şeyin fevkinde tutar. Bir arzusunun, bir ihtiyacının tatmini için bir defa reddedildiği bir yerde Türk'ü ikinci bir defa göremezsiniz. Hâlbuki Niccolo Machiavelli: (Haksız dahi olsanız arzu ettiğiniz herhangi bir şeyi isteyiniz, tekrar isteyiniz, tekrar isteyiniz, daima isteyiniz; göreceksiniz o şey, bir gün mutlaka sizin olacaktır.) demişti. Bu nevi muvaffakiyetlerin insana tahammül ettiği minnetlerden Türk istikrar eder. Türk'ün bu asil cesareti kendisine haiz olduğu vakar ve sükûneti vermiş ve

ona sabır ve tahammülü öğretmiştir. Fevkalade hadiseler, büyük ıstıraplar karşısında kalan Türk katıyyen şaşırmaz, itidalini kaçırmaz onu bertaraf etmek çarelerini sükûnetle arar; şamatalı, gürültülü şikâyetlerden hoşlanmaz. Bu ıstırapları birisine anlatacağı zaman kemal sükûn sekinetle bahseder. Fevkalade mecbur olmadıkça kimseden yardım istemez...”.

Benzer ifadeleri dönemin izci marşlarında görmek de mümkündür: “İzcinin Öğüdü Türk genciyim anlı şanlı, Özü temiz, vicdanlı! Babam dağda kırdı yattı Serhatlarda at oynattı. Düşmanları bir hamlede Enginlere döküp attı...! Korkmam dolu kasırgadan, Kim edermiş bana ferman? Kalbim iman ümit dolu Ürkütmez hatta cihan! Soyum ceddin kahramandır ...” (Başboğa Özen, 2018: 177).

Hakkı Baha’ya göre;

“Türk cömerttir, Türk’ün evi eli de açıktır, Türk’ün bu vasfının membası gene ülküsünün azametinden, başına geceni yıldızlarından yaptığı tacın ihtişamında, atının eğerinde tesis ettiği tahtının sükûn ve istirahat bilmeyen bikararlığında” bulunur. Türk, “ülküsünün izlerini kah karlı dağların yüksek şahikalarında, kah ateşin çöllerin kızgın kumlarında, bazan bucaksız ormanların kuytu köşelerinde, bazan geniş yaylaların belirsiz ufuklarında ararken, para pul diye herkesin taptığı maden kırıntlarına; inci elmas diye bilhassa kadınların çıldırıldığı çakıl taşlarına o, bir kıymet vermez”.

Cömertliği en güzel örneği olarak her yıl düzenli ziyafetler veren ve ziyafetler sonrasında çadırındaki mal varlığını milletine açan Hakanları gösterir. Gençlere, ülküsü olanların ihtiyacından fazlasını istemeyeceğini söyler. Ülküsü olmayanların ihtiyaçlarının sürekli arttığını, ihtiyaçları arttıkça ilgilerinin çoğaldığını, söyler. Ancak, bu bilgiler dağınık ve faidesiz bilgilerdir. Bu ancak ansiklopedistler, gevezeler ve şarlatanlar içindir. Türk çocukları ve milleti için çok bilginin değil, ülkünüzün yolunda size rehberlik edebilecek olan bilgiler yeterli olacağını belirtir. Ülkünüzün ihtiyaç göstermediği bilgilere bağlanmayınız, der. Benzer ifadeleri Selim Sırrı Tarcan da ifade etmektedir;

“Yavrularım, henüz hayatın başlangıcındasınız. Siz çok iyi olabildiğiniz gibi çok fena da olabilirsiniz. İyiyi kötüden ayırt edip, iyiliği sevdiğiniz ve kötülükten nefret ettiğiniz zaman yaşamak sanatını öğrenmeye başlamışsınız demektir. Fenalık insanı alçaltır, iyilik ise yüceltir. Tembellik, yalancılık, fitnelik, kıskançlık, iftiracılık, dalkavukluk, riyakârlık, dolandırıcılık, hırsızlık, bunların hepsinin bir adı vardır: Fenalık. Çalışkanlık, doğruluk hayırseverlik, âlicenaplık açık kalplilik, kıymet bilmek cömertlik bunların da bir adı var; İyilik. Yaşama sanatında ilk alacağınız ders budur. İyiliği sevmek, fenalıktan nefret etmek!”

şeklindeki izahı ile konuyu biraz daha genişletmiş ve Türk çocuğunun diğer bazı kabul edilmeyen değerler ve davranışlardan da uzak durmasını istemiştir (Başboğa Özen, 2018: 177).

Hakkı Baha’ya göre Türk’ün bir başka özelliği toleranslı olmasıdır. Ona göre Türk;

“...başkalarının kanaat ve imanına karşı müsamihtir. Hiçbir kanaat, hiçbir iman Türk’ü hiddetlendirmez; ona bir husumet fikri telkin etmez...Cesaret ile hakperestlik arasında çok samimi bir münasebet vardır. Onun için tab’an cesur olan Türk’ün hakperest olması mümkün değildi. Hak yolundaki cephe sebat, hakka mukavemete inad derler. Türk sebatkardır; binaenaleyh anud olamaz...”.

Hakkı Bey, toleransın zıddı olarak taassubu görür. İlimde, bizim medreselerinde de düştüğü dogmatizmi ve skolastiği, san’atta modelciliği, ahlakta mürayiliği taassuba benzetir. Taassup, insanı hayvanlığa yaklaştıran şeydir. Tolerans hürriyete ne kadar yakın ise taaassub da o derece aksinedir, der ve gençlere, hürriyeti seviyorsanız mataassıp olamazsınız şeklinde öğüt verir. Türk çocukların yaşamları süresince saygılı, kurallara, adap ve erkâna sadık, Cumhuriyete/devlet hürmetkâr, taassuba uzak olmaları istenir. Bu konuda Tarcan, Türk çocukların, cesur, fedakâr, doğru olduğu kadar acizlere hastalara, malullere karşı da saygı duymaları gerekliliğini vurgular ve “Şunu biliniz ki insanların birbirlerine karşı yaptıkları kusurların, işledikleri fenalıkların kökü hep saygısızlıktadır. Onun için evde, mektepte, sokakta her yerde herkese karşı saygılı olunuz. Siz başkalarını sayarsanız, biliniz ki o zaman siz de sayılmaya layık bir insan olursunuz.” (Başboğa Özen, 2018: 458) diyerek, saygının önemini yeni nesil için ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Kısacası, erken Cumhuriyet dönemi toplumu açısından, çocukların, gündelik yaşamlarında evde ve okulda veya başka bir yerde uymaları gereken ve toplumun ortak “doğru”sunu temsil eden davranış kalıplarını öğrenmesi, toplumun ortak kabulü olan ahlaki erdemlere, terbiye, saygı ve nezakete sahip olmaları ana gaye edinilmiştir.

Hakkı Baha Bey, Türk’ün bir başka özelliği olarak “iffetli, afif, iffetperest” olmasını gösterir.

Gençlere kontrol altına alınmadıkça şahsi/bedeni heyecanın insanı zillete, hakarete götürdüğünü ve mes'ud olması mukadder olan bir insanı bedbaht ettiğini ve bu heyecanın kontrol edilmesine (ıffet) der. Hakkı Baha devamla ıffet konusunu,

“...Şövalersik bir seciyenin bir vasf-ı mümtazı olan (İffet), Türk'ün, Türk ahlakının en kıymetli bir unsurudur. Türk, buna hürmet etmeyi kahramanlığının icabatından addeder. Bir kadına hürmetsizlik edildiğini gördüğü için fiilen mücadeleye girişen Türk, hasmını mütecevazini mağlup ettikten sonra, müdafaa edildiğinden dolayı kendisine şükranını arz eden kadına karşı derhal vakur ve mütavazi bir vaziyet alır. Ve ondan, mükâfat telakki edilebilecek hiçbir şeye intizar etmediğini göstermiş olmak için atını sürer, gider.” şeklinde açıklayarak, Türkün kindar, saygısız, kaba, zalim hasiyetli olmayacağını altını çizer.

Hakkı Baha, büyüklerine “itaati” Türk ahlakının en mühim seciyevi bir unsurları tanımlar. İtaatin kaynağını ise hürmet olarak gösterir. İtaat etmeyenlerin itaat göremeyecekleri gibi hizmet etmeyi bilmeyenlere de hizmet edilemeyeceğini izah eder. Türk'ün icab edenlere itaat etmesini bildiğini söyler. Çocuğunun itaatsizliğinden şikayet eden veliler için de,

“Çocuğunuzun itaatsizliğinden mi şikâyet ediyorsunuz? Kabahat sizdedir. Onun hakiki ilcaatına itaat etmemişsinizdir. Beygirinizi emirlerinize, işaretlerinize itaat mı ettirmek istiyorsunuz? Evvela siz ona itaat edeceksiniz...Türk, kimseden korkmaz; fakat büyüklerini karşı derin bir hissi hürmet besler. Büyüklerine hürmet etmeyen milletlerde büyükler çok nadir yetişir. Milletiniz içinde büyük şahsiyetlerin çoğalmasa isti yorsanız mevcut olan büyüklere çok hürmet ediniz. Umum tarafından büyüklere gösterilen büyük hürmetler, herkeste, bilhassa ona layık olanlarda şayanı hürmet olmak iştiağını uyandırır; Bin iştiağ az zamanda umumi ve milli bir gayret emulation'e tahavvül eder. Bilakis büyüklere ve büyüklüğe karşı gösterilen lakaydi bu hissi iştiağı izale etmese bile ateşini söndürür. Bir milletin her zümrede, her meslekte, her ilim ve san'atta büyüklere ihtiyacı vardır. Bunların en ehemmyetlisi kalb ve iman büyüklüğüdür.” der.

Yine Hakkı Bey, nefesine sahip çıkabildiğini belirterek,

“..Türk itimad-ı nefis sahibidir. Nefse itimad en büyük bir kuvve-i maneviyedir. Bütün prestijlerin membaıdır. Uluvvü himmet denilen bu haslet olmadıkça büyük işler yapmağa, büyük şeyler yaratmağa imkân yoktur. Atatürk'ün büyük işlerle dolu olan bütün hayatı, bu nefse itimad hasletinin azami derecesine namütenahi misaller verir. Koca bir istibdad rejimine karşı tek başına bir meydan okuma demek olan ilk teşebbüsünden başlayın da askeri, siyasi, içtimai bütün teşebbüsüne kadar hepsini şöyle bir gözden geçiriniz; kaffesinde nefse olan bu itimadın yüksek derecesini göreceksiniz...İçtimai ve milli büyük hareketler; ancak nefislerine itimad edenlerin müşterek teşebbüsleriyle başarılabilir. Heyecan ve irade iştirakini icab eden herhangi bir teşebbüsde aramızda böyle menfi ve zayıf ruhlu insanların bulundurulmamasına çok dikkat ediniz. Bunlar teşebbüsünüz için bir sebebi zaaf olur. Merhum Tefik Fikret; “Hak beklediğin bir yola yalnız gideceksin!” dediği zaman Türk gencinden bu itimad-ı nefal talep ediyordu.” der.

İtimad-ı nefis konusu yeni Türk devletinin eğitim politikalarının da temelinde yer almıştı. Konu, “Maarif işlerindeki gayemiz, çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manada dini ve milli bir hale koymak ve onları cidal-i hayatta muvaffak kılacak, istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir derece-i âliyeye isal eylemek, tedrisat-ı resmîyeyi bütün mekteplerimizi en ilmi, en asrî olan bu esasatla kavaid-i sıhhiyye sairesinde yeniden tanzim ve programlarını ıslah etmek. Hâsılı bir milletin hıfz-ı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amel olan maarif umuruna dikkat ve gayret-i mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk işimiz mekatib-i mevcudeyi hüsn-ü idare etmek” şekliyle I. İcra Vekilleri Heyetinin eğitim programında yer almaktaydı (TBMM Z.C., 1920:71-78; Adak, 2019:15).

Selim Sırrı Tarcan, sporun ahlaki gayesini ise, “Gençler arasında husûle gelecek rekabet sayesinde itimad-ı nefis, azim ve sebat, kudret, kâbiliyet-i asabiye ve mukâvemetin” güçlendirilmesi şeklinde tanımlar (Öztürk, 2020: 266).

Hakkı Baha Pars'a göre, merhamet Türk'ün bir diğer hasletidir. Türk, özellikle, acizlere, zayıflara, kadınlara, çocuklara karşı derin şefkat hissi besler ve bunların himayesine kendiliğinden bir

vazife biçer. Türk, kendisinden güçsüz olana el kaldırmaz. Onlardan hüremetsizlik bile görse karşısındakini derhal affeder. Türk, merhametiyle de kimseyi rencide etmez; kimseye bir minnet yüklemmez.

Hakkı Baha Bey, “Türk’ün hangi ırkta geldiğini veya onun uruku beşeriyeden hangisine mensup olduğunu sormayınız. İnsanlık ırklar ayrılmazdan evvel o vardı. O bir köktür. Uruku beşeriye onun gövdesinden çıkmıştır.” der ve Türk tipine dair bu açıklamaları yaptıktan sonra konuşmasını (Yaşayan Türk)’e şiiriyle bitirir.

Yaşayan Türk’e

Yürü, yüksel, yürü Türk; azmi bülendinle yürü!

Ve yürürken başını arkana döndürme..Yürü!

Başını dik, gözünü aç, ileri bak, ileri;

Bu cidalgahı milelde sakın ha kalma geri.

Kollarınla bütün ezvakını topla bahtın

Tep ayağınla nakayasını tacın, tahtın

Beşerin taliini kendi kanınla yazdın

Bu kızıl renkli kitap.. İşte senin tarihin.

Vasfi ecdad ile fahretme...Yakışmaz, sensin.

Sebebi hakkı hakk-ı hayatı gelecek bir neslin.

Zaâfa müşfik, ceberuta ebedi hasmolmak;

İşte düsturu hayatın; koş iradenle yürü! (Pars, 1941: 3)

Hakkı Baha Bey, “Tedris ve Terbiye” (Pars, 1938: 12-13; Pars, 1941:36-41.; Özer, 1984:70) adlı konuşmasında yeni Türk Devleti’nin inşa sürecinde diğer birçok devrimci Türk aydını gibi Türk toplumu, Türk gençleri ve öğretmenleri için önerilerde bulunur. Ona göre, tedris, zihni terbiye, hissi hayat ile alakadardır. Tedrisin vasıtası ikna/kanaat istihiali, terbiyenin vasıtası da iman olduğu için, kanaat istihali için mantık, kelâm silsilelerine iman yaratmak için de imanı isbat eden fiillere ve hareketlere ihtiyaç vardır. Diğer milletlerden ayırt edilebilecek yüksek seviyeli/seciyeli bir toplum inşası için eğitimcilerin/öğretmenlerin “terbiyesini üzerine aldığı gencin arzu edilen seciyeye sahip olması için onda husulüne çalıştığı itiyatların kendisinde müessisi olduğunu ve bunlar sayesinde şayan-ı gıpta bir halde bulunduğunu ve daima tasavvur ettiği ideale ancak bunlarla vasıl olduğunu sözlerle değil fiiller ve hareketlerle” göstermelidir.

Hakkı Baha Pars, yeni nesillerin yetiştirilmesi esnasında öğretmenler, eğitimcilerle çok iş düştüğünü söyler. Sadece öğretmen olmakla çocuklarımızın kanaatlerini belirli alanlara sevk edebiliriz. Çocuklarımızın imanını elde etmeğe çalışmamız, bu uğur için aynı fikir ve ülküye sahip yol arkadaşları bulmamız, idealist öğretmen ve eğitimcilerin sayısı arttıkça da, ideal yolunun ideal yolcuları ile dolup taşacağını ve sahip olunan heyecan birliği ile bu yolda yürüyen yolcuların vatana ebedi bir bayram manzarası vereceğini söyler. Bu açıdan bakıldığında Yeni Türk Devletini kuranlara göre gençlere ve halka verilecek konferans, toplantı, radyo konuşmaları, demeçleri, vb. adlarla yaptıkları her şey yeni inşa sürecinin dinamiklerinden olacaktır.

Bu konuda Mustafa Kemal Atatürk, “Bizim şimdiye kadar doğru bir tarih-i milliye malik olamayışımızın sebebi tarihlerimizin, hakiki karilerin vesaike istinat etmekten ziyade, ya birtakım meddahların veya birtakım hodgâmların hakikat ve mantıktan âri sözlerinden başka memba bulamamak bedbahtlığıdır” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 1997: 99) ve “Şimdi vücuda gelen bu büyük eserin zihniyetini, ihtiyacatını tatmin edecek yeni esasat-ı hukukiyeyi ve yeni erbabi hukuku vücuda getirmek için teşebbüs almağa zaman gelmiştir” (Oral, 2001:321-33) diyerek, eskinin köhne, yıkık, bozuk anlayış sisteminden farklı, hür, milli, ahlaklı bir topluma olan ihtiyacı ortaya koymuş. Bu ileri toplumun inşası içinde durmaz bir azme sahip olduğunu açıklamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, Hakkı Baha Pars ve dönemin diğer ideologları gibi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Nutku’nda, Türk milletine vasıflarını hatırlatmak ve sonraki nesilleri köhne ve bozulmuş hususiyetlerinden koparmak için,

“...Türk milletinin karakteri yüksektir; Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir.

Çünkü Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü

Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında

tuttuğu meşale, müspet ilimdir. Şunu da önemle belirtmeliyim ki, yüksek bir insan

cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir özelliği de, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu sürekli ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür. Türk milletine çok yakışan bu ülkü, onu, bütün beşeriyette, hakikî huzurun temini yolunda, kendine düşen medenî görevi yapmakta başarılı kılacaktır...” (“Onuncu Yıl Söylevi, Hâkimiyet-i Milliye, 30 Ekim 1933) şeklindeki sözleri ile tanımlamıştır.

Hakkı Baha Pars, daha Harp Okulu’ndan itibaren arkadaşı olan Mustafa Kemal gibi, yeni, güçlü, iradeli, ahlaklı bir toplum inşa etmek için yazarak, konuşarak, farklı görev ve sorumluklar alarak vazifesini yerine getirmeye çalışmıştır. “İrkların Psikolojisi Türk Tipinin Ana Hatları” Konferansında da yeni Türk toplumuna, üst ahlaki değerleri hatırlatarak, tanıtarak bir farkındalık oluşturmaya çalışmıştır.

3. Sonuç

Osmanlı Devleti’nin yaklaşık 200 yıllık duraklama, gerileme ve yıkılış sürecinde yaşanan sorunlar ve enkazın yeni Türk Devleti tarafından kaldırılması ve yeni bir toplum inşası süreci doğal olarak zor ve karmaşık olacaktı. Geçişin mirası toplumun tüm tabakalarına sinmiş, yeni değerlerin kabulü hiç de kolay olmamıştı, kolay da olmayacaktı. Geçmişte de günümüzde yıldırım nedeniyle birçok yangının vukua geldiği bilinmektedir. Paratonerin icadıyla yıldırım temelli yangınların önüne geçilmiş ve zararlar asgari seviye çekilmişti. Dünyadaki birçok yenilik gibi paratonerin Osmanlı Devletinde kullanımı/kabulü de kolay olmamıştı. Osmanlı Devletinde, paratonerlerin cami minarelerine takılması gündeme geldiğinde, Mustafa Reşid Paşa’nın sadrazamlığı zamanında cami minarelerine paratoner takılması için Şeyhülislamdan fetva istenir. Devrin Şeyhülislam’ı Arif Hikmet Bey Efendi, “*Dinen hiçbir sakıncası yoksa da şu sıralarda yapılırsa bazı kendini bilmezler bunu vesile kılarak dedikodu edeceklerinden şimdilik tehir edilmesini ve ileri bir tarihte gereğine bakılmasını*” önerir. Sadrazam Reşid Paşa da durumu Sultan Abdülmecid’e aktardığında padişah şeyhülislamın uyarısını dikkate alır ve minarelere paratoner takılması ertelenir. Sadece bu örnekte olduğu gibi özellikle eğitim, ilim, teknoloji alanlarında geri kalmış toplumların yeniden inşası zordur. Kabakçı Mustafa, Patrona Halil, 31 Mart Vakası, Sait Molla, İskilipli Atıf, Dürrizade Abdullah, daha sonra da Cumhuriyet’e isyan eden Şeyh Sait ve Menemen Olayı’nda Kubilay’ın kafasını kesen Derviş Mehmet yeniliğe karşı gelenlerden bazılarıydı. Türkiye Cumhuriyeti’ni milli üniter devlet anlayışıyla kurmak isteyen yeni kadrolar her sahada millî birlik ve beraberliği, milli egemenliği, çağdaş yönetim anlayışını oluşturmak; tek adam/aile yönetiminden cumhuriyete, demokrasiye, din temelli devlet ve idare anlayışından, yasaların üstünlüğünün kabul eden devlet yönetimine geçişi temin edecek bir dizi inkılâp hareketine başlamıştı. Bu amaç uğrunda çaba sarf edilirken, Türk inkılâbı çok farklı unsurların direnciyle karşılaşmış, etkisiz kılınmak istenmişti. Bu amaç uğrunda çaba sarf edilirken, Türk inkılâbı çok farklı unsurların direnciyle karşılaşmış, yapılanlar etkisiz kılınmak istenmişti. Yukarıda ismini zikrettiğimiz isyanlar veya karşı devrim temelli hareketler yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında uğraştığı temel sorunlardan bazılarıdır. Hakkı Baha Pars, “İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları” konferans konuşmasında geçmişten gelen ve konuşmanın yapıldığı dönemde devam eden, Türklük, Türk kültürü ve Türk milletinin şahsi hüviyeti hususlarına çok etraflı ve duygu yüklü açıklamalar getirmiştir.

Kaynakça

- Adak, M. (2019). *1923-1933 Yılları Arasında İlkokullarda Okutulan Din Dersi Kitaplarında Eğitim-Siyaset İlişkisi (Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri 3-4-5 Örneği)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akman, Ş. T. (2011). “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 80-109.
- Akpınar, B. T. (2019). *Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Milliyetçilik ve Kadın İmgesi: Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanlarında Kadın İmgesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akyol, Y. (2008). İzmir Halkevi (1932-1951), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Altınkaş, E. (2011). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri”, *CTAD*,

- Yıl 7, Sayı 14, Güz, s.114-132.
- Anadolu, “Günün Küçük Duyumları-Bugün Halkevinde Değerli Bir Konferans Var”, *Anadolu*, Numara 6151, 28 Şubat 1935, s.2.
- Anadolu, “Halkevinde Perşembe Günü Konferans Var”, *Anadolu*, Numara 6150, 27 Şubat 1935 Çarşamba, s.1.
- Anadolu, “Konferans Serisi-Karşıyaka Halkevinde”, *Anadolu*, Sayı: 7484, 19 Nisan 1938 Salı, s. 8.
- Anadolu, “Memlekette Bayram İntibaları”, *Anadolu*, Sayı:7345, 31 Ekim 1937, s.2.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (I- III). (1997). Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, Cilt: I.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri. (1997). 3 cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Başboğa Özen, S. (2018). *Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni, Ahlaki ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Programı Doktora Tezi, İstanbul.
- Bolat, M. (2011). *Tarihçesi, Derlenmesi ve Diziniyle Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Bolat, M. (2012). “Modern Türkiye Cumhuriyeti’nin Oluşum Sürecinde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersi’nin Yeri ve Amaçları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (8), December, s. 249-264.
- Bolat, M. (2017). “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün Kuruluşu ve Misyonu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (61), Güz:47-77.
- Buğday, F. (2018). *Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kimliğinin İnşasına Yönelik İskân Uygulamaları (1923-1938)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Civci, S. (2013). *Halkevleri ve İzmir Halkevi’nin Faaliyetleri (1932-1951)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Çavdar, T.(1999). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çelebi, N. - Asan, T. (2013). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki (1923-1946) İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmasının Son Osmanlı Birikimi ile Karşılaştırmalı Analizi”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), s.140-148.
- Çelebi, N.-Kazancı, E. (2021). “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Eğitimdeki Etkileri (1923-1960)”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), s.198-218.
- Çelebi, Ş.G. (2017). *Türk Modernleşmesinde Modernlik Algısı ve İdeolojik Yansımaları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Elmacı, M. E.-Şeneken, S. (2017). Atatürk Döneminde İzmir’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, İzmir.
- Ercüment, A. (2012). *Cumhuriyet Türkiye’sinin Kuruluş Sürecinde Ulus-Devlet- Din İlişkileri (1920-1937)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erden Kaya, E. (2015). “Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde İrk ve İrkçilik (1923-1938)”, *Akademik Hassasiyetler*, 2 (3), s.21-64.
- Eroğlu, H. (2008), *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Hâkimiyet-i Milliye, “Onuncu Yıl Söylevi, *Hâkimiyet-i Milliye*, 30 Ekim 1933.
- Kartal, S. (2019). “Türkiye Cumhuriyeti’nin Eğitim İdeolojisi ve “Andımız” Metni “, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)*, ASEAD, Cilt: 6, Sayı:12, s.25-31.
- Kemaloğlu, M. (2022). *Hakkı Baha Pars: Hayatı ve Eserleri (1879-1942)*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Metin C. (2018). “İnkılâbı Ölçmek: Atatürk Döneminde İdeoloji Arayışı, Türk İnkılâp Tarihi Dersinin Ortaya Çıkışı, Öğretimi ve Ölçme- Değerlendirmesi”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(20), s.79-115.
- Oral, M. (2001). Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (1933), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (27-28), Mayıs-Kasım: 321-33.
- Özer, S. (1984). *Anadolu Gazetesi Bibliyografyası (Kronolojik ve Yazar Adlarına Göre) (1929-1940)*, E.Ü.E.F., T.D.E. Bölümü Bitirme Tezi, İzmir.
- Öztürk, K. (2020). *II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimcilerinin Modern Birey Tasavvuru ve Dönemin Eğitim*

- Politikalarına Yansımaları*, Marmara Üniversitesi İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Pars, H.B. (1935). "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları", *Anadolu*, Numara: 6152-6158, 1-7 Mart.
- Pars, H.B. (1937). "İrkların Psikolojisi: Türk Tipinin Ana Hatları", *Uludağ*, Bursa Halkevi Dergisi, Sayı: 10, Nisan, 1937:3-5.
- Pars, H.B. (1938). "Tedris ve Terbiye", *Fikirler*, Cilt: 8, Sayı:177, 1 İkinci Teşrin:12-13.
- Pars, H.B. (1941). Genç Şiirleri ve Gençlik Şiirleri, İzmir Cumhuriyet Basımevi.
- Son Posta, "Büyük Atanın Annelerinin İzmir'deki Makberesi Bu Hafta Yapılmağa Başlanıyor", *Son Posta*, Sayı: 2984, 17 Kasım 1938, s.9.
- Sönmez, S. (2006). "Millî Bir Lider Olarak Motivasyon Dehası Atatürk/Atatürk", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, TAED:31, s.23-72.
- TBMM Z.C.Devre:1, Cild:1, İçtima Senesi: 1, Dördüncü İçtima, 26.04.1336 (1920), s.71-78.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (1930). Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı, Devlet Matbaası, İstanbul.
- Türkdoğan, B. (2021). "Atatürk'ün Türk Gençliği Harkındaki Düşünceleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15, s. 683-690
- Ulusal Birlik, "Halkevinde Perşembe Günü Konferans Var", *Ulusal Birlik*, Yıl:2, Nu:372, İzmir, 26 Şubat 1935 Salı, s.1.
- Uyar, H.(1993), "Türk Devrimi'ni Teorileştirme Çabaları: Mahmut Esat Bozkurt Örneği", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 119, Kasım, 1993, s. 9-15 ve Sayı:120, Aralık:9-16.
- Yeni Asır, "Halkevi Konferansları", *Yeni Asır*, Sayı: 8876, 28 Şubat 1935, Perşembe, s.2.
- Yeni Asır, "Halkevi Konferansları", *Yeni Asır*, Sayı: 8873, 27 Son Kanun 1937 Çarşamba s.2.
- Yeni Asır, "Karşıyaka Halkevinde Konferans ve Konser", *Yeni Asır*, Sayı: 10666, 21 Eylül 1940 Cumartesi, s. 2.
- Yeni Asır, "Karşıyaka Halkevinde...", *Yeni Asır*, Sayı: 10728, 26 Son Kanun 1941 Pazar, 2.
- Yeşilkaya, N. G. (2009). "Halkevleri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, S. (2018). "Cumhuriyet Döneminde Bir Çatı Kavram Olarak Ulus İdeolojisi ve Bileşenleri", *Kent Akademisi*, Volume, 11 (33), Issue 2, Pages, 317-331.
- Yıldırım, T.- Şimşek, A. (2017). "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde "Biz"İN İnşası: Tarih Ders Kitapları Üzerine Bir Değerlendirme", *GEFAD*, 37(1), s.367-389.